

การบูชา : ทำที่ความเคารพของสังคมไทย

WORSHIP: IDENTITY OF THAI SOCIETIES

พระสุกฤษฎี ปิยสีโล (ธารินทร์)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา

Phra Sukrit Piyasilo (Tharin)

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phayao Campus, Thailand

Corresponding Author; Email: sarakool1987@gmail.com

บทคัดย่อ

สังคมของมนุษย์อาศัยความเชื่อ ความคิด ความรู้สึกที่มีต่อกัน พัฒนาเป็นประเพณี สืบกันต่อมา เพราะความกลัวภัยอันตรายจะเกิดแก่ตนเอง จึงเป็นเหตุให้เกิดความเชื่อ เรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติ มีการบูชาอันชวนให้ปกปักรักษาเพื่อความปลอดภัยตัวเอง การบูชาจึงมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ ก่อเกิดความเชื่อ ความศรัทธาและศาสนา แต่ละกลุ่มเชื่อว่าสิ่งที่ตนเองศรัทธานั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้อง ความเชื่อนี้ทำให้มนุษย์ตกหลุมพรางสู่ความโง่เขลาจนสติปัญญาที่มีอยู่ไม่สามารถที่จะใช้พิจารณาเพื่อความถูกต้องตามธรรมชาติ พื้นฐานของมนุษย์ได้ ปัจจุบันสังคมมีปัญหาความรุนแรง ปัญหาครอบครัว ปัญหายาเสพติด เพราะขาดการบูชาที่ถูกต้อง ไม่มองเห็นคุณค่า ความสำคัญของคนและกัน สังคมต้องรู้จักนำ หลักการบูชาที่จะทำให้สังคมสงบสุขมีความมั่นคง พระพุทธศาสนาสอนให้รู้จักบูชา บุคคล ที่ควรบูชา สิ่งที่ควรบูชา เพื่อให้รู้คุณค่าความดีความสำคัญของบุคคลและสิ่งของที่เกี่ยวข้อง ด้วย การปฏิบัติต่อบุคคลหรือสิ่งนั้นตามความเหมาะสมก่อให้เกิดแนวทางที่ดีต่อการปฏิบัติ ในสังคม การบูชาต้องแสดงออกมาจากใจที่แท้จริง โดยทางกาย วาจา ให้มองเห็นความดี ของกัน

* ได้รับบทความ: 24 กุมภาพันธ์ 2562; แก้ไขบทความ: 29 มีนาคม 2563; ตอบรรตีพิมพ์: 30 มีนาคม 2563

Received: February 24, 2019; Revised: March 29, 2020; Accepted: March 30, 2020

สังคมจะสามัคคีพึงปฏิบัติตามหลักการบูชาด้วยการปลูกฝังนิสัยการบูชาเคารพให้เกิดขึ้นในตน เพื่อพัฒนาชีวิตให้สู่ทางที่ถูกต้อง การมองเห็นคุณค่าความดีของคนอื่น การทำหน้าที่ของตนเอง การปฏิบัติตามกฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคม คือ การบูชาที่ถูกต้อง

คำสำคัญ: การบูชา; พระพุทธศาสนา; สังคมไทย

Abstract

Belief, thinking and feeling in the human society have all developed into traditions which have been past down from previous generations. These traditions appear to protect individuals from any fears in their lives which grow from belief in superstitions. In order to protect their own safety, they arrange the "worship". The result is that the worship has a strong influence on the human life that can create belief, faith and religion. Each group will establish trust and adhere in their own beliefs which they think it is the right idea However, belief may lead the believer to an undereducated way of life. This can obstruct the believer to have a clear consideration of all perspectives of life including the fundamentals of logic in humanity Nowadays, there are various problem in the society such as violence, family-dysfunction and drugs because their lack of the right way to worship that refuse to see the value and importance in each other. The society must lead people to the right way to worship which should reflect a peaceful and secure like worship as seen in the way of Buddhism. One must teach people to worship the valued individual or object in order to learn the value of them. The interaction between each other in society no matter human or object in the right way can create the good example for people in society. The worship must show the sincere form of both body language and the verbal in order to see each other's kindness

Thai society should lead people to act in the "right worship" regulation by teaching the worship and respectful manner in themselves that will lead to

developing their life in a way that sees the good in people, doing their own duty, obeying the law and living in social tradition.

Keywords: Worship; Buddhism; Thai Society

บทนำ

การอยู่รวมกันเป็นกลุ่มสังคมของมนุษย์ อาศัยความเชื่อแนวความคิด ความรู้สึกที่มีต่อกัน พัฒนากลายเป็นประเพณีสืบกันต่อมา เพื่อความปลอดภัยจึงเป็นเหตุให้เกิดความเชื่อเรื่องสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ ที่ไม่สามารถค้นหาสาเหตุมาอธิบาย เช่น วิญญาณ ภูตผีปีศาจ เทวดา มีการอ้อนวอนให้ปกปักรักษาเพื่อความปลอดภัย จึงบูชากราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เข้าใจว่ามีอำนาจเหนือตน ให้บันดาลในสิ่งที่ตัวเองปรารถนา เป็นสิ่งที่มีอำนาจสามารถให้ทั้งคุณประโยชน์และโทษแก่มนุษย์ การบูชาจึงมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ จนก่อให้เกิดความเชื่อ ความศรัทธา และศาสนา สืบทอดมาจากบรรพบุรุษตามสืบเชื้อสายกันมา แต่ละกลุ่มมักจะเชื่อว่าสิ่งที่ตนเองศรัทธานั้น เป็นสิ่งที่ถูกต้อง เป็นผู้ที่มีความเชื่อเหล่านี้ทำให้มนุษย์ตกหลุมพรางสู่ความมั่งงาย จนปัญญาที่มีอยู่ไม่สามารถที่จะใช้พิจารณาเพื่อให้เห็นความถูกต้องตามธรรมชาติที่เป็นพื้นฐานของมนุษย์ได้

ในพระพุทธศาสนา ที่สอนให้รู้จักบูชาบุคคลที่ควรบูชา สิ่งที่ควรบูชา เพื่อให้รู้คุณค่า คุณความดี ความสำคัญของบุคคลหรือสิ่งที่เราเกี่ยวข้องด้วย และการปฏิบัติต่อสิ่งนั้นตามความเหมาะสม ก่อเกิดแนวทางการปฏิบัติในสังคม นำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า ปูชา จ ปุชนิยานิ เอตมมมงคลมุตตม การบูชาบุคคลที่ควรบูชาเป็นมงคลอย่างสูงสุด (ขุ.ขุ. (บาลี) 25/9/4, ขุ.ขุ. (ไทย) 25/9/8.) ดังนั้นการบูชาถือว่าเป็นหลักสำคัญอีกข้อหนึ่งในทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดสำหรับคนที่ทำการบูชา ในสมัยพุทธกาล การบูชาแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ การบูชายัญและการบูชาไฟ ซึ่งเป็นการบวงสรวงด้วยสิ่งมีชีวิต ไม่ว่าจะเป็นคนหรือสัตว์มาผูกติดกับหลักแล้วทำการฆ่า เพื่อบูชาเทพเจ้าในอุดมคติของตน ในปัจจุบันสภาพสังคม การบูชาเริ่มเปลี่ยนแปลงจากเดิม เมื่อก่อนมุ่งความเห็นอกเห็นใจ แต่กลับเป็นการขอร้องอ้อนวอนให้ช่วยเหลือ ให้มีโชคลาภวาสนาบ้าง ให้หายจากโรคไข้เจ็บบ้าง มุ่งผลเพียงรอรอภินิหารจากสิ่งที่ตนบูชาเท่านั้น เป็นการบูชาเพื่อหวังเอกลาภ เป็น

เหตุทำให้เข้าไม่ถึงเนื้อแท้ของการบูชาอย่างแท้จริง การบูชาที่ถูกต้อง ย่อมส่งผลให้มีความเจริญก้าวหน้าในชีวิต เพราะผลของการบูชานั้นเอง เรียกว่า มงคล

สถานการณ์ที่ปรากฏในปัจจุบันตามสื่อมนุษย์มักจะบูชาต่อวัตถุที่ลักษณะแปลกพิสดาร เช่น กบมีผิวสีทอง กล้วยออกปติเป็นดอกบัว จิ้งจกสองหัว ตุ๊กตาลูกเทพ สิ่งเหล่านั้นดึงดูดใจให้มนุษย์มีศรัทธาต่อสิ่งนั้นพากันบูชา ด้วยการหวังผลจากการขอโชคลาภ เมื่อไม่ถูกก็โทษว่าไม่ศักดิ์สิทธิ์ ไม่มีอำนาจทำให้ตนสมปรารถนา ก็หมดความเลื่อมใส หากมนุษย์หวังพึ่งแต่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ มาคอยบันดาลให้ตนประสบกับความสุขมีโชคลาภ และความเจริญรุ่งเรืองในหน้าที่การงานให้ มนุษย์จะกลายเป็นบุคคลที่อ่อนแอทางด้านร่างกายและจิตใจ ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่ามนุษย์มีความเชื่อในสิ่งที่เหนือจากธรรมชาติ สิ่งที่มีอิทธิพลเหนือตน สามารถช่วยให้พ้นภัย ทำให้ตนเองโชคดีด้วย ความเชื่อดังกล่าวได้พัฒนามาโดยลำดับ ในพระพุทธศาสนา ก็มองเรื่องนี้ว่าหากบูชาถูกต้องย่อมเกิดมงคลแก่ตนเอง ย่อมได้ความเจริญแก่ชีวิต แต่สภาพสังคมปัจจุบันเปลี่ยนไป การบูชาเริ่มมีการเปลี่ยนไปจากเดิม นิยมการบูชาแบบขอ ร้อง อ้อนวอน ขออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนบูชาให้ช่วยเหลือโดยวิธีการแตกต่างออกไป

ความหมายของการบูชา

ความหมายคำว่า บูชา มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้คำนิยาม โดยแยกวิเคราะห์ตามศัพท์เพื่อให้เห็นความหมายได้ชัดเจนขึ้น พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวถึงการบูชาว่า การนำดอกไม้ของหอม ของมีค่า มามอบให้เพื่อแสดงความซาบซึ้งพระคุณ เพื่อแสดงความเคารพเทิดทูน เชิดชูคุณความดี เช่น อามิสบูชาการบูชาด้วยวัตถุสิ่งของ ธรรมบูชาการบูชาด้วยธรรม ปฏิบัติบูชาการบูชาด้วยการปฏิบัติ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2550 : 182-183) ในพจนานุกรม ฉบับบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายคำว่า บูชา ไว้ 2 ประการ คือ 1) การแสดงความเคารพบุคคล หรือสิ่งที่นับถือด้วยเครื่องสักการะ มีดอกไม้ ธูป เทียน 2) ยกย่อง เทิดทูน ด้วยความนับถือ หรือ เลื่อมใสในความรู้ความสามารถ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (2539 : 484) ในส่วนของมงคลในพระพุทธศาสนา พระนิพนธ์ของสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช ได้นิยามความหมายว่า การยกย่อง เชิดชู หรือแสดงความนับถืออย่างอื่น ลูกขึ้นยืนต้อนรับ ให้ที่นั่งที่สมควร หลีกทางให้เดิน ตลอดถึงให้สิ่งของ หรือรับใช้ด้วยความเคารพนับถือ (จวน อุฏฐายี, 2542 : 26-27)

การบูชา เป็นเรื่องของจิตใจ ใจเป็นผู้บูชา ส่วนวัตถุเครื่องประกอบบูชา นั้นเป็นการแสดงให้เห็นปรากฏออกมาภายนอก การบูชาเป็นกิริยาที่เรียกหากรรมผู้ถูกระทำ คนหรือวัตถุที่ควรเคารพนับถือ ผู้ทำการบูชาต้องแสดงออกด้วยการกราบไหว้หรือทำการสักการะด้วยความบริสุทธิ์ใจ ด้วยกิริยาอาการที่สุภาพแสดงออกต่อสิ่งที่ตนเคารพนับถือ โดยตระหนักถึงคุณค่าความดีในวัตถุหรือบุคคลนั้นอย่างจริงใจ เป็นการเตือนใจตัวเองให้ผูกใจไว้กับคุณธรรมอันสูงส่งนั้นเป็นการแสดงถึงการเคารพบูชา

รูปแบบการบูชา

การบูชา มีรูปแบบที่แตกต่างกัน ตามวัตถุประสงค์แรงจูงใจ พอสรุปได้ 6 อย่าง

1) **รูปแบบของสักการะ** การแสดงด้วยการบูชา เครื่องบูชาแสดงถึงความเคารพ การบูชาด้วยสิ่งของด้วยศรัทธาความเลื่อมใส (พระธรรมปิฎก, 308) บ่อเกิดแห่งสักการะ เกิดจากบุคคลผู้มีความประพฤติดี มีความประพฤติสุจริต สักการะเป็นทั้งนามธรรมและรูปธรรม นามธรรม คือ ชื่อเสียง คำยกย่อง สรรเสริญ รูปธรรม คือ วัตถุสิ่งของหรือจตุปัจจัยไทยธรรม

2) **รูปแบบของสัมมานะ** การแสดงด้วยการเป็นแบบอย่าง การฝากกายถวายชีวิตในพระพุทธศาสนา การแสดงให้เห็นถึงการยอมรับนับถือต่อหน้าองค์พระปฎิมาต่อพระสงฆ์ด้วยการแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ขอถึงซึ่งพระพุทธเจ้าว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึกถึงพระธรรมปิฎก (2542 : 729 – 731) การยอมรับในคุณความดีของบุคคลอื่น และนำคุณความดีนั้นมาปฏิบัติจนเกิดผลกับตนเอง แล้วค่อยสอนบุคคลอื่นให้รู้ตาม เช่น ลูกให้ความรักและความนับถือในโอวาทของพ่อแม่ ศิษย์ให้ความเคารพนับถือในคำสอนของครูอาจารย์ พุทธบริษัทให้ความเคารพและนับถือต่อพระรัตนตรัย

3) **รูปแบบของปีติคัมพะ** การแสดงด้วยการยกย่องสรรเสริญ เช่น การที่ศาสนิกของศาสนาทำการสวดสรรเสริญคุณของพระศาสดา หรือพระผู้เป็นเจ้าของศาสนาของตน ในทางพระพุทธศาสนาก็มีการยกย่องคุณของพระพุทธองค์อันประกอบด้วย คุณ 3 ประการ คือ พระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ พระมหากรุณาคุณ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2540 : 81) การยกย่องสรรเสริญถึงคุณความดีของบุคคล ต้องให้เหมาะสมกับความสามารถของบุคคลนั้น ๆ แต่ในทางกลับกันหากทำการยกย่องบุคคลที่ผิดย่อมส่งผลเสียให้กับชีวิตได้

4) **รูปแบบของคารวะ** การแสดงด้วยความเคารพ เช่น เคารพธงชาติ เคารพต่อพ่อแม่ครูอาจารย์ ไม่แสดงอาการล่วงเกินทั้งทางกายและทางวาจา รวมทั้งการกราบไหว้

เพื่อแสดงความเคารพ พระพุทธเจ้าทรงแสดงหลักการการวะไว้ 7 อย่าง คือ มีความเคารพในพระพุทธเจ้า ในพระธรรม ในพระสงฆ์ ในการศึกษา ในสมาธิ ในความไม่ประมาท ในการต้อนรับ (อง.สตตก. (ไทย) 23/29/30) การแสดงความเคารพสามารถส่งผลให้เกิดคุณแก่ผู้ปฏิบัติ และให้โทษสำหรับผู้ไม่ปฏิบัติตาม นอกจากนั้นยังเป็นการสร้างความเป็นมิตรให้เกิดแก่บุคคลที่คบหาและยังเป็นเสน่ห์

5) รูปแบบของยัญญะ การแสดงด้วยการเช่น การบวงสรวงแบบพราหมณ์ พิธีเช่น สรวงบูชาของพราหมณ์เป็นความเชื่อด้านพิธีกรรมมีความศักดิ์สิทธิ์ หากทำถูกต้องเทพเจ้าจะอำนวยผลให้ตามที่ต้องการ ชั้นสูงสุดของพิธีกรรมสามารถบันดาลให้ผู้บูชาก้าวขึ้นสู่ฐานะเป็นเทวดาได้ด้วย ราชบัณฑิตยสถาน (2525 : 670) พระพุทธเจ้าทรงเห็นว่า การบูชาแบบนี้ไม่ค่อยให้ผลแก่ผู้บูชา จึงปฏิวัติคำสอนเรื่องการบูชายัญใหม่โดยชี้ให้เห็นโทษแห่งการบูชายัญว่าเป็นการกระทำที่เป็นบาป เพราะเบียดเบียนทำลายสิ่งมีชีวิต ที่ต้องการอยู่อย่างสงบสุขในโลกนี้ ในทัศนะของพระพุทธเจ้า ได้ทรงแสดงวิธีบูชายัญด้วยการใช้เนยใส น้ำมัน น้ำผึ้ง หรือการบูชาแบบไม่ต้องลงทุนมากแต่ได้อานิสงส์มาก คือ การรักษาศีล 5 เป็นต้น (สุชีพ ปุญญานุภาพ , 2541 : 303)

6) รูปแบบของปริจาคะ การแสดงด้วยการบริจจาค การสละให้ การอุทิศให้ การบูชาเป็นการละความตระหนี่ ละความโลภ ปริจาคะ ตรงกับคำว่า ทาน ในสุปปวาสาสูตร หมายถึง การสงเคราะห์ การอนุเคราะห์ ความเอื้อเฟื้อ (อง.จตุกก. (ไทย) 21/57/61) การถวายทานด้วยอามิสได้แก่ ปัจจัย 4 แต่พระภิกษุผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา ย่อมมีอานิสงส์เช่นเดียวกัน

บ่อเกิดของการบูชา

มนุษย์เชื่อว่าเทพผู้มีอำนาจ ประจำอยู่ทุกสถานที่ เทพารักษ์อยู่ภายในต้นไม้ พระภูมิเจ้าที่อยู่ภายในบ้าน เมื่อประกอบพิธีกรรมงานบุญ ต้องมีการบอกกล่าวให้ทราบก่อน บางครั้งก็มีการจัดอาหารถวาย เพราะเชื่อว่า เมื่อเทพทั้งหลายได้รับบุญกุศลที่อุทิศไปให้แล้ว ย่อมบันดาลให้มีความสุขทางกายและทางใจ แม้แต่การงานที่ทำก็ประสบความสำเร็จด้วยความเชื่อแบบ เทพทั้งหลายจึงมีความสำคัญต่อมนุษย์ มีความกลัว ไม่กล้าที่จะคิดลบหลู่ต้นไม้ ลำธาร โบราณสถาน เพราะเชื่อว่าธรรมชาติทุกอย่างมีเทพเทวดาประจำ จึงพากันทำ

การบวงสรวงด้วยวัตถุต่าง ๆ มาทำการบูชา จึงแบ่งประเภทของการบูชาตามที่มนุษย์เลื่อมใส เป็น 4 ประเภทด้วยกัน คือ (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2541 : 9 – 12)

1) **สัญชาตญาณ** ความรู้ที่มีมาตั้งแต่กำเนิดของคนและสัตว์ ทำให้มีความรู้สึกและกระทำตัวเอง โดยไม่ต้องมีใครสั่งสอน เพราะการบูชาเป็นสัญชาตญาณดั้งเดิม ที่ฝังรากลึกในธรรมชาติของมนุษย์ เพราะเหตุที่มนุษย์อยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ สัมผัสกับความเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติอยู่ตลอดเวลา จึงเกิดความสงสัยและเกิดความกลัว มีความเชื่อว่า สิ่งที่ตนเห็นหรือปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่เห็น เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อยู่เหนือตน มีอำนาจทำให้เกิด ให้อาณาจักรหรือควรรค่าแก่การเคารพบูชา และควรถวายเครื่องเซ่นสังเวย (เสฐียร พันธงศรี, 2534 : 17)

2) **ธรรมชาติเทวนิยม** การบูชาเทวดาประจำธรรมชาติ เชื่อว่าในธรรมชาติ ดิน น้ำ ลม ไฟ ต้นไม้ ภูเขา ตลอดจนดวงดาว มีเทวดาประจำอยู่ ศาสนาประเภทนี้ไม่มีศาสดาเจ้าลัทธิเป็นตัวเป็นตน แต่ก็เป็นความเชื่อถือที่มีอิทธิพล ฝังอยู่ในจิตใจของมนุษย์ สืบมาจนทุกวันนี้

3) **เทวนิยม** การบูชาเทวดาผู้สร้างโลก เชื่อว่าสรรพสิ่งในโลกนี้รวมทั้งตัวโลก มีเทพผู้มีอำนาจสร้างขึ้น มนุษย์จึงควรจงรักภักดีต่อพระเจ้าผู้ยิ่งใหญ่มีฤทธิ์ มีอำนาจนั้น

4) **อเทวนิยม** การสอนไม่ให้เชื่อเทวดาผู้สร้างโลก ไม่ให้บูชาเทวดาผู้สร้างโลก ซึ่งศาสนาเช่นจะปฏิเสธเรื่องพระเจ้าสร้างโลก พระพุทธศาสนาไม่สอนเรื่องพระเจ้า แต่มีได้สั่งสอนในลักษณะรุกรานศาสนาอื่น เพราะไม่ต้องการคนนับถือ เพียงเพราะเชื่อหรือไม่เชื่อในเรื่องพระเจ้าผู้สร้างโลก หากสอนให้ใช้ปัญญาพิจารณาเหตุผล และลงมือปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักศีลธรรม และทางดับทุกข์

จากบ่อเกิดของการบูชาที่มนุษย์ประพฤติกันมาตามความเชื่อต่าง ๆ ในทางพระพุทธศาสนาได้จำแนกไว้เด่นชัดในพระสูตรที่ว่า ...มนุษย์เมื่อถูกภัยเป็นอันมาก คุกคามเช่นนี้ย่อมนึกถึงภูเขาทิ้งหลายบ้าง ป่าทิ้งหลายบ้าง อารามและไม้ที่เป็นเจดีย์ทั้งหลายบ้างว่าเป็นสรณะซึ่งสิ่งเหล่านั้นมิใช่สรณะอันเกษม มิใช่สรณะอันอุดม ย่อมไม่พ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้... (ธ.ช. (ไทย) 25/40/24)

ดังนั้น มนุษย์จึงต้องมองหาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่เหนือปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ จนกลายเป็นสัญชาตญาณ ดังที่ท่านอาจารย์เสฐียร พันธงศรี กล่าวถึงการบูชาว่า เป็นลักษณะของพฤติกรรมที่พึงประสงค์ที่แสดงออก ทำให้ทราบถึงแนวทางการดำเนินชีวิตและวิถีคิดของบุคคลต่อความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคม เป็นพฤติกรรมที่บ่งบอกถึงแนวทางการดำเนิน

ชีวิต และวิธีคิดอีกประการหนึ่ง ที่บุคคลแสดงออกด้วยจิตใจตั้งมั่นในสิ่งที่มุ่งหวัง หรือ วัตถุประสงค์ที่ต้องการโดยอาศัยศรัทธาเป็นส่วนประกอบที่สำคัญในสามัญญรูปแห่งศรัทธา (เสฐียร พันธงชัย, 2534 : 26 – 29)

การบูชาของคนอินเดีย

คนอินเดียสมัยโบราณมีความเชื่อในเรื่องพระเจ้าสร้างโลกและสร้างสรรค์สิ่งทั้งหลาย ที่มีอยู่ในโลก เชื่อในอำนาจของพระเจ้าว่าสามารถที่บันดาลให้มี ให้เป็นอะไรก็ได้ คนอินเดีย จึงบูชาเช่นสรวงพระเจ้าเหล่านั้น ตามความเชื่อของตน การบูชาเป็นสิ่งสมควรกระทำ เมื่อเรา กระทำอย่างถูกต้องย่อมเป็นเหตุนำความสุขความเจริญมาให้ แต่ถ้าทำผิดแทนที่จะเป็นคุณ กลับเป็นโทษ นำความเสื่อมเสียมาให้ก็เป็นได้ การบูชานั้นท่านกล่าวไว้มีลักษณะ 4 ประการ คือ

- 1) สักการะ การบูชาด้วยเครื่องสักการะ มีดอกไม้ธูปเทียน เครื่องอุปโภคบริโภค
 - 2) ครุการะ การบูชาด้วยการมอบความรักความห่วงใย เช่น บุตรมีความรัก ห่วงใยในพ่อแม่
 - 3) มานนะ การบูชาด้วยการทำความเคารพนับถือ แสดงกิริยา วาจาตั้งงามต่อกัน
 - 4) วันทนา การบูชาด้วยการกราบไหว้และชมเชย ยกย่องสรรเสริญคุณความดี
- (มจล. (ไทย) 1/69/112)

การบูชาโดยแสดงออกด้วยการกราบไหว้นั้นก็เป็นอีกวิธีหนึ่งในอินเดียโบราณที่ยึดถือ ปฏิบัติกันมาโดยมีความเชื่อเกี่ยวกับพระพรหมหรือเทพเจ้า ว่าเป็นผู้ให้กำเนิดสรรพสิ่งในโลก สามารถที่จะให้ผลดีและร้ายแก่ผู้บูชาได้ การบูชาด้วยการกราบไหว้นี้ก็มีปรากฏอยู่ทั่วไปใน อินเดียสมัยโบราณ

การบูชาไฟ

สังคมอินเดียสมัยโบราณนับถือเทพเจ้าหลายองค์ มีคติความเชื่อมาจากศาสนา พราหมณ์ซึ่งเป็นศาสนาดั้งเดิม หลังจากพวกอารยันได้บุกยึดครองอินเดียได้ เมื่อสมัยโบราณก็ได้มีการผสมผสานแนวความคิด ความเชื่อของตนให้เข้ากับแนวความคิดเชื่อดั้งเดิมของคน อินเดียพื้นเมืองที่เห็นว่าเข้ากันได้กับความเชื่อของตน คือ พวกอารยันเคารพนับถือในเรื่อง การบูชาไฟ จนต่อมาไฟที่พวกอารยันบูชากลายมาเป็นเทพเจ้าที่สำคัญเรียกว่าเทพอัคนี จานงค์ ทองประเสริฐ (2539 : 255) เทพเจ้าแห่งไฟ ซึ่งไฟเป็นที่เคารพบูชา บรรดานักบวช

หรือพวกพราหมณ์ ทำหน้าที่สื่อกลางระหว่างมนุษย์กับเทพเจ้าบนสวรรค์ เพราะพราหมณ์คือผู้ทำพิธีการบูชาเทพเจ้า โดยจะเห็นว่าการทำพิธีมักใช้ไฟเป็นสื่อกลางระหว่างมนุษย์กับเทพเจ้า สิวาตรี เจริญพงศ์ (2544 : 66) มนุษย์จึงใช้ไฟเสมอ การเซ่นสรวงบูชา การสวดมนต์ภาวนาทุกประเภท ต้องจุดรูป จุดเทียน เพื่อให้พระอัคนีเป็นพยานไว้ว่า ได้กระทำอย่างนี้ อย่างนั้น (หลวงวิจิตรวาทการ, 286-289)

การบูชาไฟในอินเดียมีการปฏิบัติสืบทอดกันมานาน ในยุคสมัยพระพุทธเจ้าทรงแสดงทัศนะที่แปลกออกไปดังจะเห็นได้จากเมื่อครั้งที่พระองค์ทรงโปรดชฎิล 3 พี่น้องทรงแสดงพระธรรมเทศนา เกี่ยวกับเรื่องไฟในทัศนะพระพุทธศาสนา ที่เรียกว่า อาทิตตปริยายสูตร (ส.ช. (ไทย) 18/28/27-28) ว่าไฟที่เผาไหม้มนุษย์ให้เราร้อนอยู่ตลอดเวลา คือไฟกิเลส ที่เกิดทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ที่เสวยอารมณ์ต่าง ๆ แล้วเกิดความยินดี ยินร้ายกับมัน เป็นไฟแห่งราคะ ไฟแห่งโทสะ ไฟแห่งโมหะ ที่ทำให้มนุษย์เดือดร้อนไม่มีที่สิ้นสุด ต้องดับมันให้ได้จึงจะมีความสุข

การบูชายัญ

พิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ที่ปรากฏเด่นชัดกว่าลัทธิศาสนาอื่น การบูชายัญมีมาตั้งแต่สมัยเริ่มมีมนุษยชาติ ถือเป็นสัญลักษณ์ดั้งเดิมที่ฝังรากลึกลงในธรรมชาติของมนุษย์ พิธีกรรมการเซ่นสรวงด้วยวิธีฆ่าคนหรือสัตว์เป็นเครื่องบูชา ในสมัยโบราณได้ถูกถ่ายทอดมาเป็นประเพณีนิยมสืบทอดกันมานาน มนุษย์บูชายัญ เพราะมีความเชื่อว่า เทพเจ้าคือผู้บันดาลภัยพิบัติรวมทั้งความสุขให้แก่มนุษย์ได้และเชื่อว่าเมื่อตายไปแล้วก็จะได้ไปอยู่ร่วมกับเทพเจ้า จึงเชื่อและเลือกพิธีบูชายัญเพื่อให้เทพเจ้าเกิดความพึงพอใจ บันดาลตามที่ตนปรารถนา

คำว่า บูชา หมายถึง การแสดงความเคารพบุคคลสิ่งที่นับถือด้วยเครื่องสักการะ หรือการยกย่องเทิดทูนด้วยความนับถือหรือเลื่อมใสในความรู้ ส่วนคำว่า ยัญ หมายถึง การเซ่นสรวงชนิดหนึ่งของพราหมณ์ ในภาษาไทยนิยมเรียกรวมกันว่า การบูชายัญ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2525 : 484) ดังนั้น การบูชายัญ หมายถึง การบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งที่ตนเคารพนับถือ โดยการเซ่นสรวง บวงสรวง เพื่อหวังพึ่งพาอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งที่ตนเคารพนับถือนั้นให้มาบันดาลผลที่ตนต้องการ ในสมัยก่อนที่ชาวอารยันเข้ามาครองอินเดีย ลัทธิการนับถือธรรมชาติเป็นลัทธิแรกที่มีมนุษย์นับถือกัน เมื่อชาวอารยันปกครองอินเดีย นอกจากการเคารพนับถือธรรมชาติและเทพเจ้า ชาวอารยันยังเคารพนับถือบูชาวิญญาณของ

บรรพบุรุษ เพราะเห็นว่ามนุษย์และสัตว์ที่ตายไปนั้นก็เพียงแต่ร่างกาย (Body) ส่วนวิญญาณ (Soul) ยังคงสภาพอยู่และยังมีการบริโภคอาหารเช่นเดียวกับมนุษย์ นอกจากนั้นชาวอารยันยังเชื่อว่า วิญญาณเหล่านั้นมีภพอยู่เบื้องบน การที่จะส่งเครื่องบูชาให้ถึงวิญญาณเหล่านั้นได้ก็ด้วยการเผาไฟบูชาให้ควันไฟลอยขึ้นไปจึงทำให้มีลัทธิการบูชายัญเกิดขึ้น พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์สระคำ) (2534 : 8-11) ในช่วงแรกชาวอินเดียบูชายัญต่อเทพเจ้าไม่พิศดารมาก เอาอาหารวางลงให้เทวดาลงมาเสวยกับพื้นดิน จากการบูชาธรรมชาติรูปแบบง่ายภายในครอบครัว จากนั้นมาเป็นพิธีกรรมที่ต้องทำในชุมชน และเป็นพิธีกรรมทางศาสนาที่เพิ่มความประณีตซับซ้อน เพื่อความศักดิ์สิทธิ์และดุขลังยิ่งขึ้น พระมหามานพ เจือจันทร์ (2540 : 10) มีความนิยมในเรื่องของการฆ่าสัตว์บูชายัญกันอยู่มาก เพราะมีความเชื่อว่าการใช้สัตว์บูชายัญเป็นพิธีกรรมที่ดีจะทำให้พระเจ้าหรือเทพเจ้าพอใจ จะไม่ทำให้เกิดภัยพิบัติหรือบันดาลให้เกิดความสุข ได้สิ่งที่ยอสมปรารถนาแก่ผู้ทำการบูชาและผู้บูชายัญจะได้พ้นจากบาปกรรมทั้งหมดที่เคยทำมา ดังนั้นจึงนิยมนำสัตว์มาฆ่าเพื่อใช้เลือดมาเป็นเครื่องสังเวยเทพเจ้า (มานพ นักการเรียน, 2546 : 62-64)

หลักการบูชาในพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนามีแนวความคิดเกี่ยวกับการบูชา ด้วยการสอนให้เห็นข้อเท็จจริงของการบูชายัญและบูชาไฟว่าเป็นการกระทำบูชาที่เป็นไปในแง่ของการเบียดเบียนและสร้างความเดือดร้อน มากกว่าประโยชน์ที่พึงจะได้รับ พระพุทธศาสนามีคำสอนเรื่องการบูชาด้วยการปฏิบัติคำสอนในการบูชายัญด้วยการตั้งหลักคำสอนขึ้นใหม่ ทรงเปลี่ยนแปลงด้วยการให้ความหมายใหม่และเข้าใจง่ายต่อผู้ปฏิบัติ เช่น ปฏิบัติการบูชายัญด้วยการฆ่าสัตว์นำมาเพื่อบูชายัญของศาสนาพราหมณ์ พระองค์ทรงปฏิเสธและสอนในทางตรงกันข้าม ให้มีเมตตากรุณาต่อสัตว์แทน การทรมานตนเพื่อให้บรรลุคุณธรรมชั้นสูง พระองค์ทรงทดลองแล้ว เห็นว่าไม่ใช่ทางตรัสรู้ ทรงสอนให้ใช้วิธีอื่นที่เรียกว่าทางสายกลาง เป็นการอบรมกาย วาจา ใจ ในทางประพฤติปฏิบัติที่ชอบแทน ถือเป็นเอกลักษณ์สำคัญประการหนึ่ง ทางพระพุทธศาสนาใช้เป็นอุบายในการฝึกฝนทางจิตใจด้วยการปรับพฤติกรรม ที่บุคคลแสดงออกให้เป็นไปในทางสร้างสรรค์ที่พึงประสงค์ ในการดำเนินชีวิตและเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคม ด้วยความจริงใจต่อกันตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเคารพต่อสถานภาพและบทบาทของบุคคล เพื่อสร้างสัมพันธ์ภาพที่ถูกต้องและการยอมรับนับถืออันเป็นสาเหตุให้บุคคลและสังคม

เจริญก้าวหน้า เพราะเราได้เห็นคุณค่าแห่งคุณงามความดีของสิ่งที่คุณกระทำการบูชา ดังนั้น การบูชาจะต้องศึกษาไตร่ตรองให้มาก

หลักการบูชาที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในมหาปรินิพพานสูตร ถึงเรื่องสถานที่ควรบูชา และบุคคลที่ควรบูชา พระพุทธเจ้าตรัสสั่งกับพระอานนทีในเรื่อง สังเวชนียสถาน สถานที่อันเป็นที่ตั้งแห่งความสังเวชใจ 4 ตำบล คือ 1) สถานที่ที่ตถาคตประสูติ 2) สถานที่ที่ตถาคตตรัสรู้ 3) สถานที่ที่ตถาคตแสดงปฐมเทศนา 4) สถานที่ที่ตถาคตปรินิพพาน (ที.ม. (ไทย) 10/202/150-157)

พระพุทธเจ้าทรงตรัสวิธีการบูชา ในมหาปรินิพพานสูตร พอสรุปรูปแบบวิธีการบูชา 2 แบบ คือ

1) ทำการบูชาด้วยอามิส การบูชาด้วยดอกไม้ มีดอกมะลิ ดอกบัว ดอกกล้วยไม้ และที่สำคัญจะต้องมีรูปเทียนประกอบด้วย

2) ทำการบูชาด้วยการปฏิบัติ การปฏิบัติธรรม การนำเอาหลักธรรมคำสอน มาปฏิบัติอย่างเคร่งครัด รักษาศีลและฟังธรรม เพื่อระลึกถึงคุณของพระรัตนตรัย

นอกจากนี้การบูชาบุคคลที่ควรบูชาในที่นี้มุ่งเอาบุคคลที่ปรากฏตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาในเรื่องทิศทั้ง 6 กล่าวสรุปได้ ดังนี้

1) มารดาบิดา ถือว่าเป็นบุพพการีของบุตรและจัดอยู่ในประเภทของบุคคลที่ทำได้ยาก เป็นพระประจำชีวิตของบุตร เป็นพระพรหมของบุตร คือ ผู้สมควรรับของค่านับบูชา และนมัสการของบุตร ในพรหมสูตร กล่าวว่า มารดาบิดาผู้นุเคราะห์บุตรท่านเรียกว่าพรหมว่าบูรพาจารย์ และว่าอาหุไนยบุคคล เพราะฉะนั้น บัณฑิตพึงนมัสการและสักการะ (อง.ติก. (ไทย) 20/470/126)

2) ครูอาจารย์ ผู้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์ ผู้มีวิชาความรู้ความสามารถ และความชำนาญ สำหรับใช้สอนให้เกิดผลแก่บุคคลที่เป็นศิษย์ได้ จัดว่าเป็นพ่อแม่อันดีรับรองจากมารดาบิดา ศิษย์ควรบูชาครูอาจารย์ ด้วยการปฏิบัติบูชา การประพาดปฏิบัติตนอยู่ในโอวาทคำสั่งสอนของท่าน ระลึกถึงท่านอยู่เสมอ

3) พระรัตนตรัย แก้วอันประเสริฐ 3 ประการ (1) พระพุทธเจ้า พระองค์เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน พุทธบริษัทพึงทำการบูชาด้วยอามิสมีดอกไม้ รูป เทียน เพื่อระลึกถึงพระคุณ (2) พระธรรม คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า พุทธบริษัทพึงบูชาด้วยปฏิบัติ (3) พระสงฆ์ สาวกของ

พระพุทธเจ้า ผู้มีความประพฤติปฏิบัติชอบถูกต้องตามพระธรรมวินัย พุทธศาสนิกชนพึงปกป้องและรักษาไว้ให้ตั้งมั่น

4) การบูชาในบุคคลทั่วไป ในที่นี้หมายถึงเอาบุคคลที่เป็นญาติและไม่ใชญาติ ของผู้กระทำการบูชาแต่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันในฐานะเป็นเพื่อนมนุษย์อยู่ร่วมโลกเดียวกัน แต่ต่างเชื้อชาติ คำว่า ญาติ แปลว่า รู้จัก หมายถึงคนที่รู้จักมักคุ้นกันกับตน เกี่ยวเนื่องกันกับตน ในมังคลัตถทีปนี คำว่า ญาติ หมายถึง คนผู้เกี่ยวเนื่องกัน (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2533 : 107)

การบูชาในพระพุทธศาสนาที่ส่งผลต่อสังคมไทย

การบูชา สักการะ ความเคารพนับถือต่อกัน เป็นสิ่งที่บุคคลควรกระทำเพราะเป็นการแสดงออกซึ่งคุณธรรม คือความกตัญญูกตเวทีและรู้ซึ่งถึงคุณความดีของบุคคล เมื่อบุคคลได้ปฏิบัติหน้าที่ของตนเองให้สมบูรณ์แล้ว ถือว่าเป็นผู้ปฏิบัติตามมงคลสูตรว่าด้วยการบูชาคนที่ควรบูชา สิ่งที่ต้องบูชา ในปัจจุบันสังคมไทย ประสบกับปัญหามากมาย เช่น ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ปัญหาสังคม ปัญหาเศรษฐกิจการเมือง การปกครอง ปัญหาอาชญากรรม รวมไปถึงปัญหาครอบครัว ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่สังคมไทย ผู้นำพยายามอย่างเต็มที่ในการแก้ปัญหาทุบเทงบประมาณในการป้องกันและปราบปราม แต่ยังไม่สามารถที่จะแก้ปัญหาทั้งหมดได้ ปัญหาที่เกิดขึ้นส่วนหนึ่งเกิดจากคนในสังคมขาดระเบียบวินัย ขาดการเคารพในสิทธิเสรีภาพ ซึ่งเป็นพื้นฐานของการบูชา การสักการะ การเคารพนับถือ จนก่อให้เกิดปัญหาเมื่อความเจริญทางด้านวัตถุมีมาก จนทำให้คนในสังคมละเลยในเรื่องของการปฏิบัติต่อกันของคนในสังคม เมื่อเปรียบเทียบคนสมัยโบราณกับสมัยปัจจุบันจะเห็นความแตกต่างกันมาก คนสมัยก่อนไม่มีความเจริญทางด้านวัตถุ แต่มีความเจริญทางด้านจิตใจมาก ปัญหาที่มีไม่มาก เพราะทุกคนอยู่อย่างมีเมตตา ปรารถนาดี เอื้ออาทรต่อกัน ไม่มีความเห็นแก่ตัว ไม่มักได้ฝ่ายเดียว แต่ว่าปัจจุบันแม้ว่าความเจริญทางด้านวัตถุจะมีมาก ผู้คนนิยมยกย่องให้เกียรติคนมีเงิน มีสมบัติมากกว่าที่จะยกย่องคนดี ทำให้คนมุ่งแสวงหาวัตถุมาสนองความต้องการของตน เพื่อให้สังคมเขายอมรับนับถือ ทำให้คนตกเป็นทาสของวัตถุ ในเรื่องของวัตถุนั้นยิ่งเราต้องการมากเท่าใด ก็เป็นทุกข์มากเท่านั้น แม้เราจะสนองมันเท่าใด ก็ไม่รู้จักอิ่ม (จันทน์ ทองประเสริฐ, 2539 : 22)

ดังนั้นคนในสังคมจึงสมควรมีการจัดระเบียบสังคม โดยอาศัยระเบียบวินัยหรือกฎหมายเป็นตัวควบคุมคนในสังคม ตามแนวทางพระพุทธศาสนา โดยการนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้กับสังคมเพื่อให้สอดคล้องกับยุคสมัยทันเหตุการณ์โดยปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เพราะหลักการนี้จะทำให้คนในสังคมมีคุณธรรม สร้างความเป็นคนที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย และจิตใจ เป็นคนมีคุณภาพ รู้จักสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีความเคารพในสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคล มีความอ่อนน้อมต่อบุคคล การยกย่องให้เกียรติกัน หลักคำสอนในเรื่องการบูชา จะช่วยส่งเสริมให้คนในสังคมสามารถพัฒนาชีวิตของตนเองให้ดีขึ้น รู้จักช่วยเหลือตนเอง พึ่งตนเองก่อน ก่อนที่จะขอความช่วยเหลือจากผู้อื่นและเป็นที่พึ่งของผู้อื่นได้ อันเป็นเหตุให้สังคมอยู่กันอย่างสงบสุขอย่างยั่งยืน สังคมใดก็ตามประกอบด้วยประชากรที่มีคุณสมบัติพร้อมด้วยความรู้ การมีสุขภาพอนามัยดี และการมีคุณธรรมรู้จักรักษาระเบียบวินัย และปฏิบัติตามกฎเกณฑ์กติกาสังคมโดยเคร่งครัด สังคมนั้นถือว่ามีประชากรที่มีคุณภาพ (จางง์ อดิวัฒนสิทธิ์ : 240) หลักการบูชาในพุทธศาสนากับแนวทางแก้ปัญหและการพัฒนาชีวิตที่บุคคลในสังคมจะต้องปฏิบัตินั้นมีอยู่หลายด้าน จึงสรุปแนวทางแก้ไขปัญหาดังนี้

1) ด้านครอบครัว ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมทุกวันนี้มีสาเหตุหลักมาจากปัญหาครอบครัว ครอบครัวแตกแยก ขาดความอบอุ่น ทำให้ส่งผลกระทบต่อด้านอื่น เพราะครอบครัวเป็นสถาบันหลักของสังคมสมาชิกในสังคมเกิดมาจากสถาบันครอบครัว ถ้าครอบครัวมีความมั่นคงสังคมมีระเบียบวินัย สังคมจะมีความเข้มแข็ง แต่หากครอบครัวไม่มีความมั่นคง ก็จะส่งผลกระทบต่อสังคมทำให้สังคมมีปัญหาเกิดความอ่อนแอ สังคมปัจจุบันหากคนในครอบครัวขาดการให้เกียรติกัน ไม่มีความเคารพยกย่องกันภายในครอบครัวแล้ว ความสำคัญของคนภายในครอบครัวจะถูกมองข้ามไป ทำให้ไม่มีใครเกรงใจใคร ไม่มีใครฟังใคร จนขาดคุณธรรมด้านความกตัญญูกตเวที ที่จะแสดงออกถึงความเคารพนับถือกัน

วิธีที่จะแก้ปัญหาสถาบันครอบครัวเพื่อให้ความเข้มแข็ง มีความอบอุ่น และให้คนภายในครอบครัวเห็นคุณค่า ความสำคัญของกันและกัน ควรนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เรื่อง การบูชามาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน ให้คนในครอบครัวมีความเคารพนับถือกัน พึ่งปฏิบัติตามหลักทศ 6 ปัญหาบุตรไม่ให้ความเคารพพ่อแม่บ่อย ไม่สนใจความรู้สึกของพ่อแม่ แต่กลับไปให้ความเชื่อถือเคารพผู้อื่นมากกว่า สาเหตุมาจากการเลี้ยงดูอบรมบุตร ไม่มีเวลามาคอยอบรมเลี้ยงดูมุ่งแต่จะหาเงินทอง จึงขัดเซยความรักของตน ด้วยการตามใจบุตร ทำให้บุตรแสวงหาความรักความอบอุ่นจากภายนอกมาทดแทน หลงกระแส

วัตถุนิยม จนให้ความสำคัญพ่อแม่น้อยลง ไม่เห็นคุณค่าความสำคัญของพ่อแม่ ไม่สนใจว่าพ่อแม่เป็นผู้มีบุญคุณควรจะทำอย่างไร เข้าใจว่าเมื่อพ่อแม่ทำให้เกิดมาแล้วก็ควรจะได้รับผิดชอบโดยการเลี้ยงดูไม่เห็นจะมีบุญคุณที่จะต้องตอบแทนกัน จึงทำให้บุตรขาดความเคารพพ่อแม่ซึ่งเป็นคนสำคัญในครอบครัว ถ้าหากสถาบันครอบครัวหันมาสนใจในเรื่องนี้แล้ว นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ การบูชา ยกย่องให้เกียรติ ยอมรับนับถือกัน นำหลักหลักทศ 6 มาปรับใช้ในครอบครัว มีการปลูกฝังคุณธรรม ความกตัญญูกตเวที การอ่อนน้อม ถ่อมตน การรู้จักเคารพต่อผู้มีพระคุณ เมื่อปฏิบัติได้อย่างนี้ปัญหาครอบครัวก็จะลดน้อยลงหรืออาจจะหมดไปในที่สุด เป็นครอบครัวที่สมบูรณ์แบบ เป็นครอบครัวที่มีความสุข มีความมั่นคง ซึ่งบุตรภายในครอบครัว จะต้องมีความเคารพ เชื่อฟัง บูชา กราบไหว้ พ่อแม่ มีความรู้สึกสำนึกในบุญคุณ รู้จักแบ่งเบาภาระหน้าที่ในครอบครัว ทำคุณประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่ครอบครัว บุตรที่มีความเคารพ สักการะ บูชา นับถือพ่อแม่ เชื่อฟังคำสั่งสอนของท่านย่อมประสบแต่ความเจริญก้าวหน้าในชีวิต การบูชา สักการะ พ่อแม่โดยการเชื่อฟังคำสั่งสอนของท่านจึงเป็นโอกาสที่ดีงามในการพัฒนาชีวิตตามแบบอย่างที่คุณแม่มอบให้ บุตรทั้งหลายจึงควรบูชา สักการะ เคารพเชื่อฟังพ่อแม่ ปฏิบัติตามคำสั่งสอนในทางที่ดีของท่านจึงจะเป็นบุตรที่ดีได้

2) ด้านการศึกษา การศึกษาหาวิชาความรู้เป็นหน้าที่ของทุกคนที่จะต้องทำ เพราะวิชาความรู้ที่เกิดจากการศึกษาทำให้เรามีความเจริญก้าวหน้าในอาชีพการงาน การศึกษาจึงมีความสำคัญสำหรับทุกคน โรงเรียนเป็นสถาบันที่ให้ทั้งวิชาความรู้ทั้งอบรมสั่งสอนปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมที่ดีงามให้แก่เด็ก เพื่อให้เด็กมีความรู้ คู่คุณธรรมและเป็นคนดีในสังคม มีความสุภาพอ่อนน้อม รู้จักกตัญญูกตเวที มีสัมมาคารวะ รู้จักเคารพต่อสิทธิหน้าที่ของตนเองและบุคคลอื่น สิ่งเหล่านี้ต้องได้รับการปลูกฝังและปฏิบัติมาจากสถาบันการศึกษา การศึกษาที่ดีนั้นต้องทำให้ผู้ศึกษาสามารถพึ่งของตนเองและเป็นที่ยังของผู้อื่นได้ ตรงกับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่มุ่งสอนให้ทุกคนเป็นที่พึ่งของตนเองได้เสียก่อนและเป็นที่พึ่งของผู้อื่น สอนให้ทุกคนรู้จักเสียสละช่วยเหลือผู้ที่ด้อยกว่าพร้อมที่จะเป็นกัลยาณมิตร เป็นมิตรที่ดีให้แก่ผู้อื่น เพื่อให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์จากการศึกษาที่เราได้รับมา ซึ่งจะเอามาใช้ในการพัฒนาตนเองต่อไป

ปัญหาที่เกิดขึ้นกับนักเรียน นิสิต นักศึกษา ทุกวันนี้เป็นเพราะไม่รักเกียรติศักดิ์ศรี ไม่เคารพครูอาจารย์และสถาบันการศึกษา ไม่คำนึงถึงผลเสียจากการกระทำของตนที่

จะมีผลถึง ครู อาจารย์และสถาบันการศึกษา จึงเป็นปัญหาที่จะให้เกิดขึ้นในสถาบันการศึกษาไทย เช่น การหนีเรียน เวลาเรียนไม่ตั้งใจเรียนไม่เคารพครูอาจารย์ สร้างความเสียหายให้กับสถาบันการศึกษา เพราะความประพฤติที่ไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบของสถาบัน กล่าวได้ว่าเป็นการขาดระเบียบวินัยที่ดีงาม ซึ่งเป็นพื้นฐานของคุณธรรมคือการบูชา ยกย่อง ให้เกียรติกันและกัน ดังนั้นจึงจำเป็นที่ครูอาจารย์ และนักเรียนต้องมีหลักปฏิบัติ เพื่อปลูกฝังให้รู้จักสำนึกรับผิดชอบให้ปฏิบัติกันทุกคน เห็นได้ว่าการศึกษาหาวิชาความรู้เป็นเรื่องที่สำคัญที่ทุกคนจะต้องแสวงหา และเรื่องการบูชา การแสดงความเคารพนับถือในการศึกษาเป็นเรื่องสำคัญ ในส่วนลูกศิษย์เมื่อได้รับวิชาการ ความรู้จากครู อาจารย์ จากสถาบันการศึกษาควรประพฤติธรรมสมควรแก่ศิษย์ ให้ความเคารพนับถือครู อาจารย์ในการศึกษา ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ประพฤติตนเป็นคนดี สร้างชื่อเสียงให้กับครูอาจารย์และสถาบัน รู้จักให้ความสำคัญ โดยการเคารพ กราบไหว้ ครู อาจารย์ รู้จักเห็นอกเห็นใจผู้อื่น เคารพ ให้เกียรติผู้อื่น ไม่ฝ่าฝืนล่วงละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่นอันจะทำให้เขาเดือดร้อน เสียหาย ต้องรู้จักยกย่องให้เกียรติเคารพนับถือกันและกันด้วยกาย วาจา และด้วยใจ ต้องรักเกียรติ ศักดิ์ศรี นับถือตนเอง และไม่ทำตัวเป็นที่เสื่อมเสียชื่อเสียงสถาบันปฏิบัติตามกฎกติกาของสถาบัน

3) ด้านสังคม มนุษย์มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันตามระเบียบกฎเกณฑ์ โดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มนุษย์มักนิยมการอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม เป็นคณะ เกิดความรู้สึกที่รับผิดชอบร่วมกันในสังคมการอยู่รวมกันเป็นสังคม โดยธรรมชาติแล้วมนุษย์มีความเห็นแก่ตัวเป็นพื้นเดิมอยู่แล้ว เมื่ออยู่รวมกันมากเข้าปัญหาก็คงเกิดขึ้นจึงจำเป็นต้องมี กฎกติกา ข้อบังคับ ระเบียบปฏิบัติร่วมกันเพื่อให้คนในสังคมได้เป็นหลักยึดถือร่วมกัน ด้านหลักคำสอนทางด้านพระพุทธศาสนา เรื่องทศ 6 มาใช้เป็นหลักปฏิบัติเพื่อให้คนในสังคมได้ใช้เป็นหลักยึดถือปฏิบัติ ปัญหาสังคมมากมายที่เกิดขึ้น บางครั้งยากที่จะแก้ไขได้ เพราะคนในสังคมขาดหลักปฏิบัติในเรื่องการยอมรับนับถือ กฎกติกา ระเบียบแบบแผนที่ตั้งไว้นั้นเอง ยิ่งในสังคมปัจจุบัน ปัญหาสังคมมีความซับซ้อนเพิ่มขึ้น จะต้องออกกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับเพิ่มมากขึ้นเพื่อคุมเข้มคนในสังคมให้อยู่ในกรอบของกฎหมาย ถึงแม้ว่ารัฐจะมีการออกกฎหมายเพื่อคุมเข้มอย่างจริงจังเอาผิดกับคนที่ปฏิบัติผิดกฎหมายเพิ่มขึ้นก็ตาม หากคนในสังคมไม่สนใจจะประพฤติปฏิบัติตามขาดคุณธรรมจริยธรรม โดยเฉพาะการปฏิบัติตามกฎหมาย แม้จะออกกฎหมายเพิ่มขึ้น ก็ไม่สามารถแก้ไขให้คนไม่ผิดทำกฎหมายได้ การแก้ปัญหาในเรื่องนี้ ก็คือการสอนให้คนในสังคมได้รู้จักสำนึกในการบูชา ยอมรับนับถือ เคารพในสิทธิหน้าที่ของตนเอง

และคนอื่น รู้จักให้เกียรติ เคารพกันและกัน มองเห็นความสำคัญของผู้อื่นกับความสำคัญของตนเอง มองเห็นกฎหมายเป็นเรื่องที่ต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดเป็นเรื่องศักดิ์สิทธิ์จะล่วงละเมิดไม่ได้ เพราะคนในสังคมไม่รู้สึกลำบากในความสำคัญของคนอื่นและกฎหมายบ้านเมืองปัญหาก็ยิ่งทวีคูณมากขึ้น เพราะคนมีความเห็นแก่ตัว เห็นแก่ได้อย่างเดียวทำตามใจตนเอง เห็นแก่ความสะดวกสบาย ไม่คำนึงถึงคนอื่น จะได้รับความเดือดร้อน เมื่อคนไม่มีระเบียบประพฤติปฏิบัติตามความพอใจของตนจนเกิดความเคยชิน ความเกี่ยวสัมพันธ์กัน ความมีน้ำใจไมตรีกันในสังคมก็หายไป หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่จะช่วยแก้ไขปัญหา และส่งเสริมให้คนในสังคมได้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขและมีให้เกียรติ ความเคารพนับถือต่อกันได้ดี นั้น ต้องอาศัยหลักสาราณียธรรม 6 ประการ และหลักทศ 6 ซึ่งหลักธรรมดังกล่าวช่วยส่งเสริม สนับสนุน ให้คนได้อยู่ร่วมกันในสังคมมีความสุขและอยู่ร่วมกันอย่างมีความเคารพนับถือกันโดยเฉพาะในสังคมใหญ่

สรุป

สังคมของมนุษย์ อาศัยความเชื่อแนวความคิดความรู้สึกที่มีต่อกันพัฒนากลายเป็นประเพณีสืบกันต่อมา เพราะความกลัวอันตรายที่จะเกิดแก่ตนเอง เพื่อความปลอดภัยจึงเป็นเหตุให้เกิดความเชื่อเรื่องสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ มีการบูชาอ่อนน้อมให้ปกป้องรักษาเพื่อความปลอดภัยให้ลดอันตรายที่ตัวเองปรารถนา การบูชาจึงมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ จนก่อให้เกิดความเชื่อ ความศรัทธา และศาสนา สืบทอดจากบรรพบุรุษตามเผ่าพันธุ์ต่อกันมา แต่ละกลุ่มมีความเชื่อว่าสิ่งที่ตนเองศรัทธานั้น เป็นสิ่งที่ถูกต้อง จากความเชื่อเหล่านั้นทำให้มนุษย์มกมาย จนสติปัญญาที่มีอยู่ไม่สามารถที่จะใช้พิจารณาเพื่อให้เกิดความถูกต้องตามธรรมชาติที่เป็นพื้นฐานของมนุษย์ได้

การบูชาเป็นหลักการสำคัญหนึ่งในพระพุทธศาสนา สอนให้รู้จักบูชากราบไหว้บุคคลที่ควรบูชา สิ่งที่ควรบูชา เพื่อให้รู้คุณค่าคุณความดีความสำคัญของบุคคลหรือสิ่งของที่เราเกี่ยวข้องกับ การปฏิบัติต่อบุคคลหรือสิ่งนั้นตามความเหมาะสม ก่อให้เกิดแนวทางที่ดีต่อการปฏิบัติในสังคม สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เพราะการบูชาต้องแสดงออกมาจากจิตใจที่แท้จริง แสดงออกทางกาย วาจา และมนโสนำนึกในคุณค่าในความดีของบุคคลหรือสิ่งของนั้น เพราะการทำที่ออกจากจิตใจที่บูชาคุณความดีจริงนั้น ทำให้มองเห็นคุณค่าความดีของกันและกัน ไม่ว่าบุคคลและธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ปัจจุบันปัญหาสังคมมี

มากมาย ปัญหาความรุนแรง ปัญหาครอบครัว และปัญหาการทะเลาะวิวาท ส่วนหนึ่งมาจากการขาดการเคารพกันและกัน ไม่มองเห็นคุณค่า ความสำคัญของคนอื่น หากสังคมรู้จักนำหลักเรื่องการบูชาไปใช้ จะทำให้สังคมสงบสุข มีความมั่นคง ซึ่งเป็นสังคมที่พึงประสงค์ คนที่ทำการบูชาอยู่เสมอจึงถือเป็นหลักปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ย่อมพบกับความเจริญก้าวหน้าในชีวิต เป็นที่รักของคนทั้งหลาย อยู่ที่ไหนมีแต่คนยกย่องสรรเสริญ

ดังนั้นสังคมที่ต้องการความสามัคคีในหมู่คณะ ต้องปฏิบัติตามหลักการบูชาดังที่นำเสนอมา ด้วยการรู้จักปลูกฝังนิสัยรู้จักเคารพนับถือให้เกิดขึ้นในตนเอง เพื่อเป็นการพัฒนาชีวิตให้ดำเนินไปสู่ทิศทางที่ถูกต้อง รู้จักมองเห็นคุณค่าความดีของคนอื่น เป็นการบูชาเคารพนับถือกันและกัน รู้จักบูชาพระธรรมโดยการนำมาปฏิบัติและสั่งสอนผู้อื่น การทำหน้าที่ของตนเองอย่างเต็มกำลังความสามารถ การปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคม นี่คือการบูชาที่ถูกต้องหากทุกคนในสังคมทำได้อย่างนี้ เชื่อว่าปฏิบัติตามหลักธรรมคือการบูชาบุคคลที่ควรบูชา บูชาสิ่งที่ควรบูชา สังคมก็จะเป็นสังคมที่น่าอยู่ มีความสามัคคีกัน มีความสงบสุขตลอดไป

เอกสารอ้างอิง

- จวน อุฏฐายี. (2542). *มงคลในพระพุทธศาสนา, พระนิพนธ์ของสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช*. กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชิ่ง จำกัด.
- จำนงค์ ทองประเสริฐ. (2539). *ปรัชญาประยุกต์ ชุดอินเดีย*. กรุงเทพมหานคร : ต้นอ่อน จำกัด.
- จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. *ทรรศนะเชิงพุทธเกี่ยวกับประชากรศาสตร์ใน สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์*, รวบรวมและจัดพิมพ์โดย สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการจัดพิมพ์, ม.ป.ป
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2538). *พจนานุกรม ฉบับประมวลศัพท์*. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหามานพ เจือจันทร์. (2540). *การบูชาขัณฑ์ในพระไตรปิฎก*. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์สระคำ). (2534). *ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในอินเดีย*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- มหาวิทยาลัย. (2533). *มังคลัตถทีปนี แปล เล่ม 3*. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัย
วิทยาลัย.
- माण นักการเรือน. (2546). *พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อมศึกษา*. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2539). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525*.
กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์.
- สาวิตรี เจริญพงศ์. (2544). *อินเดียตั้งแต่สมัยโบราณถึงหลังได้รับเอกราช*. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2541). *คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพมหานคร :
มหาวิทยาลัย.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2541). *พระไตรปิฎกฉบับประชาชน*. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัย
วิทยาลัย.
- สุเชาว์ นพอมชฌม. (2529). *สารานุกรมพระพุทธศาสนา*. ประมวลจากพระนิพนธ์สมเด็จพระ
มหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัย.
- เสฐียร พันธรังสี. (2534). *ศาสนาโบราณ*. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- _____. (2539). *พัฒนาการทางวัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2542). *พุทธธรรม*. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2542). *ศัพท์ศาสนาสากล อังกฤษ - ไทย*. กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน.